

Slavná lázeňská města Evropy – dlouhá cesta na Seznam světového dědictví

Karel KUČA

DOI: <https://doi.org/10.56112/zpp.2022.2.06>

ABSTRAKT: V červenci 2021 bylo na Seznam světového dědictví UNESCO zapsáno jako nová světová památka 11 lázeňských měst v 7 evropských státech s názvem Slavná lázeňská města Evropy (Great Spa Towns of Europe). V České republice jsou to Františkovy Lázně, Karlovy Vary a Mariánské Lázně, v Rakousku Baden (Baden bei Wien), v Německu Bad Ems, Bad Kissingen a Baden-Baden, v Belgii Spa, v Itálii Montecatini Terme, ve Francii Vichy a ve Velké Británii Bath.¹ Těžiště všech těchto měst tvoří lázeňská centra a čtvrtě, jež se vyvíjely okolo minerálních pramenů. Jejich nedílnou součástí je množství parkových ploch a zejména přílehlá, esteticky upravená lázeňská krajina, jejíž využívání bylo a je součástí léčebné kúry. Článek mapuje dvacetiletý náročný proces realizace celé myšlenky doplnit Seznam světového dědictví nejlepšími reprezentanty lázeňských měst a jejich zcela specifické urbanistické typologie a architektury, která byla úspěšně završena nominací mezinárodní série.

KLÍČOVÁ SLOVA: světové dědictví; lázeňská města; Seznam světového dědictví UNESCO; mezinárodní sériová nominace

Europe's famous spa towns – the long road to the World Heritage List

ABSTRACT: In July 2021, 11 spa towns in 7 European countries were inscribed on the UNESCO World Heritage List as new World Heritage Site under the title “Great Spa Towns of Europe”. These include Františkovy Lázně, Karlovy Vary, and Mariánské Lázně in the Czech Republic, Baden (Baden bei Wien) in Austria, Bad Ems, Bad Kissingen, and Baden-Baden in Germany, Spa in Belgium, Montecatini Terme in Italy, Vichy in France, and Bath in the UK. All these towns are centered on spa centers and districts that have developed around mineral springs. They are characterized by the abundance of parkland and, in particular, the adjacent aesthetically landscaped spa landscape, the use of which was and is part of the spa treatment. The article traces the twenty-year process of implementing the whole idea of supplementing the World Heritage List with the best representatives of spa towns and their very specific urban typology and architecture, which was successfully completed with the nomination of an international series.

KEYWORDS: world heritage; spa towns; UNESCO World Heritage List; international serial nomination

V České republice, bohaté na léčivé prameny a množství uceleně dochovaných historických lázeňských celků, se záměry získat pro některé lázeňské město status světového dědictví datují do doby kolem roku 2000, kdy se v oboru památkové péče připravoval nový Indikativní seznam pro další nominace k zápisu na Seznam světového dědictví UNESCO.² Pečlivou analýzou tematických rezerv se tehdy ukázalo, že téma lázeňství dosud není v Seznamu světového dědictví explicitně zastoupeno, a proto má velkou šanci na úspěch. Uvažovalo se tehdy o Františkovských Lázních jako vzorovém empírovém lázeňském městě nebo o Luhačovicích jako pozoruhodném komplexu novodobé české architektury od Jurkovičova svěbytného stylu přes secesi a tradicionalismus až po funkcionalismus. Na Indikativní seznam byly nakonec

– i na základě jednání Vědecké rady tehdejšího Státního ústavu památkové péče a po schválení Ministerstvem kultury – v roce 2001 vybrány právě Luhačovice, a to proto, že se architektonicky odlišují od ostatních evropských lázeňských měst s jejich do značné míry internacionální architekturou.

V letech 2002–2003 vznikaly první teze a v letech 2005–2007 pak podrobná nomináční dokumentace Luhačovic.³ Úvodní expertní

■ Poznámky

1 Město Bath je samostatnou památkou světového dědictví již od roku 1987 a nyní je tedy na Seznamu světového dědictví dvakrát.

2 Autor článku se podílel na přípravě nového Indikativního seznamu a posléze zpracoval památkové vyhodnocení Lu-

hačovic pro nomináční dokumentaci. Následně spolu s Lubomírem Zemanem zpracoval *Koncepci památkové péče Karlovarského kraje*, kde společně formulovali záměr na nominaci Západočeského lázeňského trojúhelníku na Seznam světového dědictví. Zčásti společně, zčásti jednotlivě pak navštěvovali významná lázeňská města v řadě evropských zemí a připravili výchozí seznam evropských lázeňských měst pro nominaci. Oba poté byli členy mezinárodní expertní skupiny. Autor článku byl od roku 2015 jakožto člen národního komitétu ICOMOS a posléze i jeho exekutivního výboru pověřen dohledem nad touto nominací jak z hlediska definitivního výběru měst, nového vymezení lázeňských památkových rezervací v Karlových Varech, Mariánských Lázních a Františkovských Lázních, tak konzultace s expertní misí ICOMOS International v roce 2019.

3 <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/1562/>, vyhledáno 15. 4. 2022.

1

2

Obr. 1. Mapa sériové památky světového dědictví Slavná lázeňská města Evropy. Zpracoval: Karel Kuča, 2022.

Obr. 2. Sál Poštovního dvora v Karlových Varech připravený pro první setkání evropských expertů na lázeňskou problematiku dne 9. října 2009. Foto: Karel Kuča.

posouzení výjimečné světové hodnoty Luhačovic Paulem Simonsem, expertem ICOMOS z Velké Británie, dopadlo v zásadě příznivě, dokonce bylo doporučeno rozšíření území o vilovou Pražskou čtvrť, aby téma zahrnovalo nejen hlavní lázeňské areály, ale i architektonicky zajímavou rezidenční penzionovou část. Rozšíření nominace i doplňující texty byly obratem připraveny a v únoru 2008 formou dodatku k dokončení procesu hodnocení zaslány. Výbor světového dědictví v roce 2008 na svém zasedání v Quebecu hodnocení návrhu na zapsání lázní Luhačovice a jejich souboru historických lázeňských budov a zařízení na Seznam světového dědictví UNESCO takzvaně „odložil“, aby účastnickému státu umožnil provést důkladnější studii památky navrhované na zápis v rámci tematické studie lázeňských měst.⁴ Přispělo k tomu bezpochyby i to, že právě v roce 2008 Belgie zařadila na svůj Indikativní seznam město Spa, jehož jméno se stalo symbolem fenoménu lázeňství obecně – a v kontextu toho v posouzení Výborem sehrál roli i název české nominace: *Spa at Luhačovice*. V téže době (resp. cca od roku 2006) začal o nominaci usilovat také německý Baden-Baden. To vše v mezinárodním prostředí začalo posouvat úvahy o reprezentaci lázeňství zpět i ke „klasickým“ lázeňským městům se specifickou historizující architekturou.

Paralelně v roce 2005 vznikl v České republice záměr nominace trojice měst Karlovarského kraje, dlouhodobě známých pod souhrnným názvem Západočeský lázeňský trojúhelník. Ten byl stvrzen v následujícím roce *Koncepcí památkové péče Karlovarského kraje*⁵ a v roce 2008 – z iniciativy Karlovarského kraje a s podporou Ministerstva kultury i Národního památkového ústavu – zápisem na Indikativní seznam České republiky. Tyto i následující roky byly věnovány seznamování se s ostatními evropskými lázeňskými městy (Lubomír Zeman, Karel Kuča) v rámci prací na detailním grantovém projektu, směřujícím mimo jiné k evropské srovnávací studii (Lubomír Zeman).⁶ Výstup byl však zpracován pouze v českém jazyce, takže pro zahraniční využití nebyl jako celek zatím dostupný. Péčí Karlovarského kraje však vznikla dvojdílná publikace, zacílená právě na Západočeský lázeňský trojúhelník.⁷ Byla vydána v identické české i anglické verzi, a byla tak k dispozici pro potenciální partnery, zatím spíše po linii odborných akcí. Druhý díl publikace popisující kontext a význam českých lázní v rámci architektonického dědictví Evropy také již jmenovitě indikoval další urbanisticky a architektonicky významná lázeňská místa s četnými paralelami. Projednávání Luhačovic v nominačním procesu přitáhlo k České republice větší zájem a právě v létě 2008, po výroku Výboru pro světové dědictví o odložení posuzování Luhačovic, velmi vzrostl význam aktuálního odborného materiálu, neboť pro požadovanou tematickou studii lázeňských měst obsahoval již velmi dobrý základ.

Dne 9. října 2009 se v Karlových Varech uskutečnilo první setkání evropských expertů na lázeňskou problematiku. V té době šlo na české straně stále zejména o iniciativu Karlovarského kraje, podporovanou Národním památkovým ústavem. Počítalo se s tím, že světovým dědictvím by se měla stát celá městská památková rezervace Františkovy Lázně, a předmětem jednání se stala představa, že nejcennější části tehdejších městských památkových zón v Karlových Varech a Mariánských Lázních budou vyčleněny a transformovány na městské památkové rezervace⁸ (totéž bylo plánováno i v Luhačovicích). Plošné pojetí však naráželo

■ Poznámky

4 Rozhodnutí č. 32 COM 8B.30.

5 Karel Kuča – Lubomír Zeman, *Památky Karlovarského kraje. Koncepce památkové péče v Karlovarském kraji*, Karlovy Vary 2006.

6 Projekt GAČR č. 409/06/1759 Lázně a lázeňství v České republice v kontextu světového vývoje lázeňství.

7 Lubomír Zeman – Karel Kuča – Věra Kučová, *Západočeský lázeňský trojúhelník. Západočeské lázně vybrané k nominaci na zápis do Seznamu světového dědictví UNESCO*, Karlovy Vary 2008. – Lubomír Zeman, *Západočeský lázeňský trojúhelník II. Západočeské lázně v kontextu evropského lázeňského dědictví*, Karlovy Vary 2008.

8 Metodicky neujasněné v té době však bylo odborné zdůvodnění hodnot pro „zbylé části památkových zón“, aby jejich ochrana nebyla oslabena nebo dokonce zpochybněna, takže se souběžně projednávala i možnost transformovat na památkové rezervace celá území dosavadních památkových zón.

na postoj tehdejšího vedení města Karlovy Vary, jehož primátor Ing. Werner Hauptmann 23. října 2009 takové pojetí nepodpořil a tlumočil požadavek politické reprezentace nominovat pouze několik nejceněnějších staveb (kostel sv. Máří Magdalény, Mlýnská kolonáda, Městské divadlo a Císařské lázně), neboť ve městě byly v té době plánovány četné developerské záměry.⁹ Národní památkový ústav již tehdy upozornil, že takové pojetí není z hlediska mimořádné světové hodnoty obhajitelné a ohrožuje úsilí dalších lázeňských měst. Váhání právě u Karlových Varů, jejichž roli v nově profilovaném mezinárodním projektu všichni pokládali za stěžejní, „vyřešily“ až výsledky komunálních voleb v roce 2010, po kterých se do vedení města dostalo politické hnutí, pro něž byl zápis na Seznam světového dědictví naopak veřejně deklarovanou prioritou a následujících 8 let pak byli jeho hlavní představitelé (primátor Ing. Petr Kulhánek a jeho náměstek Mgr. Jiří Klsák) hlavními hybateli celé nominace na české straně.

V roce 2009 byla v Belgii založena Evropská asociace historických lázeňských měst (The European Historic Thermal Towns Association – EHTTA); její Evropská cesta historických lázeňských měst (The European Route of Historic Thermal Towns) získala v roce 2010 certifikaci Rady Evropy.¹⁰

V listopadu 2010 se z iniciativy města Baden-Baden a památkového úřadu Bádenska-Württemberska konala pod záštitou německého národního komitétu ICOMOS velká mezinárodní konference na téma internacionality lázeňských měst (European Health Resorts and Fashionable Spas of the 19th Century).¹¹ Na akci se setkali zástupci významných evropských lázeňských měst a četní experti na téma specifické lázeňské architektury a historie. Součástí byla i panelová diskuse předních reprezentantů ICOMOS Německa, Rakouska, České republiky a Švýcarska. Byla zde představena i první srovnávací studie připravená v angličtině,¹² která podávala přehled evropské lázeňské kultury z uvedeného hlediska. Její text i prezentace v rámci konference se otevřeně hlásily k inspiraci ve výše uvedené práci Lubomíra Zemana. V té době již bylo zřejmé, že vzájemná „konkurence“ států, respektive lázeňských měst, při snaze o zápis na Seznam světového dědictví nemůže vést k cíli a že jedinou šancí je společná mezinárodní sériová nominace odpovědně vybrané skupiny měst. Zástupci České republiky tehdy v diskusních částech konference duchapřítomně odkázali jak na nedokončený proces s Luhačovicemi, tak na další oficiální položku na Indikativním seznamu, tedy Západočeský lázeňský trojúhelník. V závěru konference potvrdili, že i s ohle-

dem na kvalitu těchto lázní bude logické, aby Česká republika plnila roli lídra potenciálního mezinárodního nomináčního projektu. Tuto skutečnost uvítali zejména zástupci lázní německých zemí, neboť v jejich federální struktuře je poměrně nesnadné získat v početném celkovém Indikativním seznamu SRN „kvótu k předložení nominace“.

Experti se hned na počátku tematicky shodli, že nominace bude reprezentovat pouze léčebné lázně s minerálními (převážně termálními) prameny, nikoli lázně klimatické (horské) či přímořské, aby bylo téma v definici hodnot a společné charakteristice co nejvíce kompaktní. Po badenské konferenci byla publikována krátká srovnávací studie, která navrhla zařadit do sériové nominace města Bath ve Velké Británii, Spa v Belgii, Karlovy Vary, Mariánské Lázně a Františkovy Lázně v České republice, Baden-Baden v Německu a Vichy ve Francii a doporučila k dalšímu studiu města Wiesbaden, Bad Nauheim, Bad Ems, Bad Kissingen, Bad Pyrmont v Německu, Aix-les-Bains a Évian-les-Bains ve Francii, Baden (bei Wien) a Bad Ischl v Rakousku a Montecatini Terme v Itálii.

Přímou koordinační roli právě na konferenci v Baden-Badenu předběžně přislíbilo statutární město Karlovy Vary (představitelé jehož politického vedení byli přímými účastníky), které aktivně zahájilo kroky ke spolupráci. Hned v lednu 2011 se v Paříži uskutečnilo první setkání zástupců měst Vichy, Karlovy Vary, Baden-Baden, Bath.¹³ Montecatini Terme, Spa a Wiesbaden. Zásadním výsledkem byla potvrzená shoda na zájmu postupovat v úsilí o zápis na Seznam světového dědictví společně. Primátor Karlových Varů zdůraznil, že nezbytnou podmínkou je, aby se dotyčná města dostala na Indikativní seznam vlastního státu. Zde také zazněl návrh nazývat celou skupinu *The Great Spas of Europe* s tím, že se do ní mohou zapojit i další významná lázeňská města, pokud o to projeví zájem. Od tohoto jednání se hlavními hybateli celé nominace stala samotná města, která též nesla finanční náklady. Významným svorníkem celé skupiny byl i již výše zmíněný Paul Simons jako zástupce Bathu.

V květnu 2011 se v Karlových Varech uskutečnilo za účasti těchto měst další jednání, byla ustavena řídicí skupina na komunální úrovni a města delegovala členy Mezinárodní expertní skupiny,¹⁴ která hned zahájila společné konzultace k pojetí celé nominace. Akce se účastnili i zástupci Ministerstva kultury, kteří potvrdili podporu mezinárodnímu pojetí, ale požádali o přípravu konsolidovaného návrhu, na jehož základě by bylo možno projekt posunout na oficiální mezinárodní úroveň.

V letech 2011–2013 se střídavě v jednotlivých lázeňských městech (Montecatini Terme, Bath, Bad Kissingen, Luhačovice, Wiesbaden) konala řada jednání jak mezinárodní expertní skupiny, tak starostenské řídicí skupiny. V té době se také postupně rozšířila množina zúčastněných měst, a to jak z iniciativy expertní skupiny, tak zejména skupiny starostenské či měst samých, což nebyl zcela šťastný krok, neboť jakýkoli finanční vklad přizvaného města byl logicky provázen jeho legitimní představou, že jde o definitivní sestavu. Ve výsledku šlo proto o 16 měst různé kvality. Mezinárodní expertní skupina v důsledku toho v červenci 2012 konstatovala: *„Přístup k věci způsobem, že se pokoušíme nalézt určitý společný rámec pro nahodilou skupinu zaangażovaných měst a poté jim připisovat význam, by nebyl výhodný ani prospěšný. Je tudíž nutné ujasnit si tři následující témata: Jak zdůvodnit nominaci skupiny evropských lázeňských měst pro zápis na Seznam světového dědictví UNESCO, tedy jak určit mimořádnou univerzální hodnotu, nehledě na jejich počet či konkrétní výběr, měst, která budou nakonec takovou skupinu tvořit? Jaké vlastnosti tato města musí mít a jaká kritéria musí splňovat, aby měla nárok patřit do této skupiny a reprezentovat ji jako skupinu evropských lázeňských měst vhodných k nominaci? Jakým způsobem přispívají jednotlivá města*

■ Poznámky

9 Č. j. NPÚ-302/9141/2009.

10 <https://historictowntowns.eu/>, vyhledáno 15. 4. 2022.

11 Problematiku následně shrnula publikace Katharine Herrmann – Tamara Klemm – Markus Mayer, *Internationalität in ausgewählten Kurstädten des 19. Jahrhunderts*, Baden-Baden – Wiesbaden 2012.

12 Andreas Förderer a kolektiv.

13 V nominaci vystupuje na základě požadavků města nesytemově jako *City of Bath*, tedy pod jménem samosprávné jednotky, ale jeho „geografické“ jméno je pouze Bath. Naopak Karlovy Vary nepožadovaly, aby byly titulovány *Statutární město Karlovy Vary*, ač jde v podstatě o to-též.

14 Členové Mezinárodní expertní skupiny (International Expert Group) podle záznamu z jednání 1. 3. 2013: *Česká republika*: Mgr. Lubomír Zeman, Jan Prudík, Ing. arch. Karel Kuča, Mgr. Jitka Vlčková, Ph.D., *Belgie*: Prof. Arch. Barbara van der Wee, *Francie*: Prof. Dominique Jarrassé (též pro Německo), *Itálie*: Arch. Claudia Massi, *Německo*: Dr. Andreas Förderer, Birgit Schmalz, Dipl. Georg-Volkmar Eidloth (bez hlasovacího práva), *Velká Británie*: MSc. Christopher Pound, MSc. Paul Simons (bez hlasovacího práva). *Pozorovatelé*: *Česká republika*: Mgr. Jaroslava Pokludová, *Francie*: Arch. Joël Herbach, *Itálie*: Arch. Claudia Maria Bucelli, *Německo*: Lisa Poetschki-Meyer, Peter Weidisch, Thomas Weichel.

3

Obr. 3. Účastníci jednání v Karlových Varech v květnu 2011, bezprostředně po ustavení Mezinárodní expertní skupiny. Snímek je zachycuje při prohlídce Mariánských Lázní. Vlevo (v bílé košili) sekretář Paul Simons, vpravo (v klobouku) prezident českého národního komitétu ICOMOS Josef Štulc. Foto: Karel Kuča.

Obr. 4. Členové Mezinárodní expertní skupiny se při svém zasedání v červnu 2012 seznámili s městem Bath. Foto: Karel Kuča.

k opodstatněn a vhodnosti pro sériovou nominaci a v čem spočívá mimořádná univerzální hodnota jednotlivých měst v této skupině?¹⁵

Definitivní výběr měst pro nominaci byl odborně i společensky nejobtížnější částí celého procesu, a proto je i v tomto článku zachycen podrobně, neboť může být inspirací, ale i mentem pro případné další mezinárodní nominací projekty.

Většina expertů ve „zdola“ založené skupině byla primárně určena z úrovně zapojených měst pro odborný popis a logicky i obhajobu „svého města“, na čemž nebylo nic špatného. Ve fázi, kdy bylo potřebné formulovat již i výjimečnosti, podobnosti, nebo naopak objektivní nedostatky ve srovnání s hlouběji poznávanými dalšími městy, se začala projevovat i tendence k subjektivismu a ze společenského hlediska bylo obtížné formulovat, kdo má hlavní autoritu a objektivní pravdu. Celý proces určení sestavy série de facto komplikoval postup několik let, což právě v České republice, s položkami na Indikativním seznamu od roku 2001, respektive 2008, vyvolávalo často i významné napětí. Zástupci v expertní skupině za Českou republiku kladli důraz na urbanistickou a architektonickou hodnotu, integritu a autenticitu vybraných lázeňských měst (tedy památkovou hodnotu měst) a usilovali o evropsky vyvážený pohled, tedy zapojení všech nejhodnotnějších lázeňských měst. Naproti tomu zejména zástupci z Německa (konkrétně Baden-Badenu) od počátku preferovali mezinárodní věhlas lázeňských měst, reference na slavné klienty lázní a obecně na další kulturní a společenské aspekty. V tomto ohledu byl totiž Baden-Baden nezpochybnitelným čelným kandidátem, zatímco jeho památková hodnota v rozsahu celého lá-

4

zeňského centra tak přesvědčivá není. Zástupci řady dalších měst pak sledovali především prosazení „svého“ města a celkové pojetí nominace je příliš nezajímalo. Jednání byla v neposlední řadě od počátku náročná i proto, že pouze pro zástupce Velké Británie byla angličtina mateřským jazykem, zatímco ostatní ji zvládali na velmi rozdílné úrovni, což při precizaci názorů vedlo i k nedorozuměním. Pro neshodu v základním pojetí se diskuse často točily v kruhu a nepokročily do konkrétní, praktické roviny – například k debatě o principech vymezení hranic světového dědictví v jednotlivých městech. Přesto měla tato jednání v prvních letech velký význam, neboť účastníky nutila vnímat i odlišné pojetí jiné strany a přispěla i k vzájemnému přímému poznání mnoha zapojených míst.

Hlavním přínosem pro budoucí společnou definici hodnot se stalo rozšíření pojetí nominace nad rámec kvalit zastavěných částí lázní, tedy urbanismu a architektury na jedné straně a zdůrazňované návštěvnické internacionality na straně druhé. Zejména zástupci Velké Británie totiž vedle těchto významných hodnot prosadili důraz na fenomén lázeňské krajiny jako plnohodnotné a nepominutelné součásti lázeňského dědictví. Pro výslednou formulaci výjimečné světové hodnoty i vymezení hranic světového dědictví to mělo později zásadní význam. Mezinárodní expertní skupina se nakonec v září 2013 nedohodla na konečném výběru měst k nominaci, její činnost skončila a formulované otázky zůstaly nezodpovězeny.

Česká republika již v létě 2013 oficiálně, tedy korespondencí z úrovně Ministerstva kultury, přizvala ke spolupráci státy, na jejichž území leží nejvýznamnější lázeňská města, a to jak s dotazem, zda souhlasí s nominací, tak i výzvou k možnému doplnění stávajícího seznamu 16 měst. Důležitým milníkem byl 23. říjen 2013, kdy se v Praze uskutečnilo jednání zástupců Ministerstva kultury (jako smluvní strany Úmluvy o světovém dědictví předkládající nominaci), Národního památkového ústavu, Karlových Varů (jako zástupců starostenské řídicí skupiny), Belgie, Rakouska, Německa a Itálie. Tímto těžiště organizační garance celého procesu přešlo ze starostenské a expert-

ní úrovně na úroveň mezistátní – na Mezinárodní řídicí skupinu¹⁶ a Mezinárodní pracovní skupinu (pod řízením Jiřího Klsáka) zodpovědnou za zpracování nominační dokumentace. Obě měly být ustaveny do 8. listopadu 2013 podle návrhů jednotlivých smluvních stran. V novém složení byla pak přítomna jen část členů původní Mezinárodní expertní skupiny, neboť představitelé států měli o zastoupení v některých případech jiné představy. Velmi významná byla přítom stále aktivní účast vedení měst, která vše nadále financovala.

První věcné jednání Mezinárodní řídicí skupiny se uskutečnilo 10.–11. března 2014 na půdě Ministerstva kultury v Praze za účasti zástupců z České republiky, Rakouska, Německa a Velké Británie. Tomu předcházely pochybnosti o transparentnosti výběru měst ze strany Francie, Itálie a Belgie, jejichž zástupci na tuto schůzku nepřijeli. Začala se projevovat složitost takto početné mezinárodní série. Řešena byla i potřeba konsenzu a od počátku bylo řečeno, že se nebude předpokládat jakékoli hlasování. Pro všechny smluvní strany (s výjimkou české), tedy převážně zástupce příslušných ministerstev, to bylo na přelomu let 2013/2014 vlastně úplně nové téma, pro jehož podstatu a konsenzuální posouzení výběru předpokládali dostatečný časový prostor, zatímco u měst, která v procesu figurovala již řadu let, nastávala fáze výrazné netrpělivosti. S cílem deklarovat i pro mezinárodní společenství záměr na širší mezinárodní nominaci byl ale sestaven a všemi zapojenými státy v červnu 2014 společně předložen dokument pro Indikativní seznam, již s názvem Slavné lázně Evropy (Great Spas of Europe). Tento krok byl významně motivační pro zapojená města, ale pro některé členy teprve nedávno ustavených mezinárodních kolektivů byl návrh pokládán skutečně spíše za indikaci než za finální výběr. Úvodní rozpravy dokonce znamenaly i zpochybnění dosavadního výběru (tehdy šlo již o 16 měst), ale ne nutně směrem k jeho zúžení; „ve hře“ bylo naopak i rozšíření. Proto bylo požadováno nové expertní posouzení, které se týkalo široké skupiny 45 lázeňských měst v Evropě. Vše se tedy na konci roku 2014 ocitlo prakticky na úplném začátku. V kolektivu zpracovatelů komparace¹⁷ se sice hodnotilo celkem osm charakteristik lázeňských měst, ale mezi zapojenými experty

■ Poznámky

15 Zpracovali Volkmar Eidloth, Andreas Förderer, Dominique Jarrassé, Karel Kuča, Lubomír Zeman.

16 International Steering Group.

17 Volkmar Eidloth, Dominique Jarrassé, Christopher Pound a Lubomír Zeman, který jako jediný zastával památkový přístup České republiky.

nadále jasně převážila hlediska internacionality a kvantity hostů. A naopak byl nepochopitelně potlačován význam měst z hledisek tradičně památkových, tedy urbanistického, architektonického a krajinářského. Mezinárodní pracovní skupina se na svém jednání ve Spa 12.–13. listopadu 2015 za takové pojetí ovšem postavila a doporučila k dalším pracím na nominaci pouze 7 měst, v následujícím pořadí podle výsledku souhrnného hodnocení: Karlovy Vary, Bath, Baden-Baden, Spa, Vichy, Mariánské Lázně a Montecatini Terme. U dalších 16 lázeňských měst byla konstatována jen „normální či průměrná“ hodnota: Aix-les-Bains, Bad Ems, Wiesbaden, Plombières-les-Bains, Vittel, Buxton, Františkovy Lázně, Bad Kissingen, Piešťany, Teplice, Bagneres-de-Luchon, Bad Homburg, Bad Nauheim, Baden bei Wien, Évian-les-Bains a Harrogate. Dalších 22 měst pak obdrželo podprůměrné hodnocení (do této skupiny se například dostaly i Luhačovice, zejména proto, že postrádaly mezinárodní věhlas a reference v mezinárodních bedekrech přelomu 19. a 20. století). Mezinárodní pracovní skupina doporučila výsledný počet nominovaných měst v každém případě striktně omezit, aby neohrozil úspěšnost nominace.

Že je nezbytné původní výběr 16 měst redukovat, bylo nepochybné, protože se ukázalo jako zřejmé, že ne všechna dostatečně naplňují všechny atributy, o něž se nominace měla opírat, a panovala proto pragmatická obava, že tak vysoký počet není reálné na Seznam prosadit. Předložené vyhodnocení však vyvolalo rozhodný odpor jak některých smluvních stran (včetně české), tak některých národních komitétů ICOMOS (také včetně českého). Dne 15. ledna 2015 byl na koordinační schůzce zástupců Ministerstva kultury, českého národního komitétu ICOMOS, zpracovatelského kolektivu nominace za českou stranu, Národní památkového ústavu a nového koordinátora projektu (RNDr. Michala Urbana, CSc.) nesouhlas jasně formulován. Bylo zjevné, že by bylo obtížné v nastavených attributech výjimečné světové hodnoty obhajovat Luhačovice, ovšem národní kolektiv se shodl na potřebě doplňující argumentace alespoň pro Františkovy Lázně, které v té době jako urbanisticky nejkompaktnější celek požívaly v České republice velký respekt a jako jedině i status městské památkové rezervace. Rovněž v agendě světového dědictví velmi zkušena zástupkyně Německa v řídicí skupině (Dr. Birgitta Ringbeck) důraz na nemateriální aspekty lázní v hodnotící matici parametrů komentovala velmi kriticky a odmítavě se postavila proti případnému vyřazení Bad Kissingenu. Naopak velmi napomohla na německé federální úrovni při potřebném vysvětlení redukce o Bad Homburg, Bad Pyrmont a Wiesbaden. Proces pokračoval zpřesňováním popisů všech měst,

5

na jejichž nominaci měli zástupci států velký zájem, a stále více se ukazovalo, že celá skupina může uspět právě tehdy, pokud budou zdůrazněny krajinářsky upravené partie širšího zázemí lázní jako nedílná součást jejich hodnoty.

O rok a půl později, 3. a 4. května 2016, se v Montecatini Terme uskutečnilo společné jednání Mezinárodní řídicí skupiny a Mezinárodní pracovní skupiny s cílem podrobně projednat další postup a rozhodnout o výběru měst pro zařazení do výsledné nominační dokumentace. Mezinárodní řídicí skupina zvážila fakta předložená Mezinárodní pracovní skupinou a shodla se na konečném složení nadnárodní sériové nominace významných evropských lázeňských měst navrhovaných pro zápis na Seznam světového dědictví. Rozhodla, že se nominace bude skládat z následujících jedenácti lázeňských měst: Bad Ems, Bad Kissingen, Baden-Baden, Baden bei Wien, Bath, Františkovy Lázně, Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Montecatini Terme, Spa a Vichy.¹⁸ Konečná množina nominovaných měst je tedy výsledkem i politického rozhodnutí, které však bylo podle názoru autora článku odborně správnější než výše prezentovaný expertní názor (který i přes veškerou snahu odrážel subjektivní preference některých autorů), neboť například Františkovy Lázně a Bad Ems patří mezi památkově vůbec nejcennější lázeňská města z hlediska vizuální integrity a koncentrace obecně památkových hodnot. Zúčastněné státy zároveň formulovaly přání předložit nominaci Centru světového dědictví v lednu 2018, aby další práce dostaly konkrétní základní rámec. Aktuální rozpracovanost nominační dokumentace byla přitom zcela nedostatečná.

Teprve konsenzus na výběru měst dal impulz k práci na všech povinných součástech nominační dokumentace. Velký pokrok znamenalo Německem zorganizované jednání Mezinárodní pracovní skupiny v Mohuči (Mainz v Porýní-Falci) 5.–6. října 2016, jehož předmětem bylo poprvé (!) i vzájemné porovnávání územního vymezení potenciálního světového dědictví v jednotlivých městech a částečně i formální otázky map, jež jsou vždy velmi pečlivě posuzovanou součástí nominace. Tématu věnovaný

6

Obr. 5. Společná fotografie členů Mezinárodní expertní skupiny při jednání v Montecatini Terme v listopadu 2012. Archiv Karla Kuča.

Obr. 6. Christopher Pound a Volkmar Eidloth při jednání Mezinárodní expertní skupiny v Luhačovicích v květnu 2013. Foto: Karel Kuča.

workshop k otázce odborného vymezení a obhajoby pojetí „jádrových území“ a nárazníkových zón a vztahu k dosud existující plošné památkové ochraně nominovaných měst (tedy aspektů, které měly být v centru pozornosti od počátku) posunul práce směrem ke konkrétnímu obsahu potřebných textů. Workshop sjednotil četné metodické i praktické otázky, například to, aby všechny ikonické stavby (pavilony, kolonády, parky aj.), o nichž se hovoří v popisech, byly uvnitř jádrového území, a ne v nárazníkové zóně. Především na základě tohoto jednání došlo následně v některých městech k zásadním změnám vymezení jádrového území (Bad Kissingen, Bad Ems, Vichy, Spa). Velký význam mělo toto jednání i pro pojetí nominace českých měst, u nichž dosud panovala představa, že jsou z hlediska právní ochrany dostatečně velká, a tedy do finální etapy přípravy dokumentace z tohoto hlediska připravená. Nyní bylo jasné, že rozsah památkových území není dostatečný, neboť odůvodnění výjimečné světové hodnoty a zejména odlišnosti od desítek evropských měst na Seznamu světového dědictví již do té doby zapsaných vyžadovaly nezbytně reflektovat nově zdůrazňovanou vazbu lázeňských objektů na související, cíleně formovanou lázeňskou krajinu. Výsledkem se proto v České republice staly tři velké „lázeňské“ památkové rezervace, které velmi operativně připravil Národní památkový ústav. Velmi konstruktivně nový předmět nominace schválila vedení všech tří měst i dotčené úřady tak, že Ministerstvo kultury předložilo vládě České re-

■ Poznámky

18 Z dosavadního výběru 16 měst, inzerovaných ve společném Indikativním seznamu, byly tedy vyřazeny naše Luhačovice, rakouský Bad Ischl a německá města Wiesbaden, Bad Homburg a Bad Pyrmont.

7

Obr. 7. Členové Mezinárodní pracovní skupiny na jednání v Mohuči v říjnu 2016 diskutují nad mapami nominovaných lázeňských měst. Foto: Věra Kučová.

Obr. 8. Hodnotitelská mise ICOMOS v září 2019 ve Františkových Lázních. Lubomír Zeman vysvětluje expertu Tamási Fejérdymu historii tohoto lázeňského města. Foto: Věra Kučová.

publiky příslušné podklady již v roce 2017 a právní základ nominace byl zajištěn (s účinností od 1. 1. 2018).¹⁹ I přes významný posun bylo v té době zřejmé, že věcné kapitoly nabraly v některých zemích výrazný skluz a na formálním pojetí řady kapitol nepanoval v Mezinárodní pracovní skupině konsenzus. Projekt také bohužel stále neměl odborného redaktora postupně zpracovávaných anglických textů. Intenzita prací se následně zvýšila za aktivní účasti české strany, která si během roku 2016 vyšším podílem i personální změnou garanta za Národní památkový ústav²⁰ získala vyšší autoritu. Spolupráce s jednotlivými zeměmi však zdaleka nebyla bezproblémová. Významným novým aspektem prací bylo založení skupiny site managerů, kteří se sjeli do Mohuče ve stejném termínu a pod vedením zkušeného site managera města Bath (Tony Crouch) se začali s touto rolí seznamovat, absolvovali i část jednání pracovní skupiny a do nominčního projektu mohli vnášet osobní znalost praktického života dotčených lázeňských měst.

Následující jednání Mezinárodní pracovní skupiny se konalo již 6.–7. prosince 2016 v Římě, opět v kombinaci se skupinou site managerů. Náplní intenzivního jednání byly jak hlavní a doplňkové analytické mapy, tak věcný a formální obsah všech kapitol i principy společného Management planu.

I přes pokroky roku 2016 pro první verzi celkového materiálu stále chyběla řada textů k dokončení a zejména k překladu. Většina textů byla v období 2015–2016 projednávána a připravována sice již pouze v angličtině, ale to zase někdy na národních úrovních činilo problémy s přenášením informací a zajišťováním doplňků. Navíc se také v kolektivu Mezinárodní řídicí skupiny, jež se rovněž ke kontrole postupu projektu setkávala, projevovaly formální od-

8

lišnosti dané různými „národními zvyklostmi“ při zpracování dřívějších nominčních dokumentací, přičemž bylo jasným cílem, aby společná nominční dokumentace byla po formální stránce maximálně sjednocena. Přestože se podle státy vytčeného cíle podařilo zaslat Centru světového dědictví k formální kontrole úplnosti informací celou dokumentaci v září 2017 (zejména text a hlavní mapy), členové Mezinárodní řídicí skupiny z úrovně států zároveň zpochybnili reálnost dokončení všech textů, grafických příloh (draft version) do poloviny ledna 2018, tedy v původně plánovaném termínu, v kvalitě, která by odpovídala renomé zemí, které projekt představují.

Vážnost této situace způsobil fakt, že stále nebyl určen hlavní editor/redaktor a zdaleka nebyly vyjasněny otázky honorářů či dobrovolnosti za společné části obsáhlých kapitol. V listopadu 2017 byl proto úkol editorského dokončení celé nominace (včetně kontroly kvality angličtiny) zadán anglickým specialistům s velkými zkušenostmi s nominčními projekty (Barry Gamble, expert ICOMOS specializovaný na sestavování nominčních textů, a Christopher Young, emeritní pracovník English Heritage s mnohaletou zkušeností právě v agendě světového dědictví, který shodou okolností v letech 2013–2014 s projektem v řídicí skupině za Velkou Británií začínal). To se potvrdilo jako správné rozhodnutí, stejně jako odklad předložení nominční dokumentace o rok. V České republice to znamenalo dokončení nominace až po dalších českých komunálních volbách, kdy vedení Karlových Varů převzalo hnutí, které se původně k nominaci stavělo spíše odmítavě. Rychlým zapojením do kolektivu starostů nominaci dlouhodobě podporujících ale záhy pochopilo obrovskou zodpovědnost, která na něm leží.

Výsledná, velmi obsáhlá nominční dokumentace série tvořená 11 městy²¹ byla tedy Centru světového dědictví předložena v lednu 2019. Akce byla spojena se slavnostním setkáním zástupců předkládajících států a starostů na velvyslanectví České republiky v Paříži. V září a říjnu téhož roku se uskutečnila hodnotitelská mise, pro kterou ICOMOS poměrně složitě hledal experty, kteří by měli prostor takto

složitý proces absolvovat. Cílem bylo, aby vzniklo skutečně komplexní stanovisko, s možností poznat sérii jako celek s návaznostmi či odlišnostmi, ale také posoudit na místě reálnou situaci z hlediska péče, managementu, tedy i věrohodnost. Hodnocení bylo s ohledem na počet a velké vzájemné vzdálenosti některých měst série logisticky velmi náročnou akcí. Tak, jak to vyplývá ze systému hodnocení, centrála ICOMOS International paralelně organizovala tzv. „desk review“, což je sběr posudků, založených na studiu dokumentace. Hned na začátku října byla České republice jako koordinátorovi nominace doručena řada doplňujících otázek k tématům, která byla v nominční dokumentaci zpracována nedostatečně nebo nejednoznačně. ICOMOS například požadoval doplňující obecnou charakteristiku „lázeňského města“ oproti městu „běžnému“, ale vyžadoval také doplnit urbanistický vývoj jednotlivých měst (včetně map), čím je každé město jedinečné, co převzalo z jiných lázeňských měst a čím je naopak inspirovalo, jak lze doložit živoucí lázeňskou tradici i v současnosti. Ve velmi krátké době pěti týdnů (!) všichni autoři vyvinuli obrovské úsilí a k termínu 8. listopadu 2019 vznikl velmi rozsáhlý doplňující materiál,²² jehož význam je srovnatelný s vlastní nominční dokumentací a lze s vysokou mírou pravděpodobnosti říci, že pro úspěch nominace byl zcela zásadní. Na konci listopadu 2019 proběhla konzultace zástupců všech států na jednání tzv. expertního panelu ICOMOS, kde byly přímo zodpovězeny další otázky. Poslední dodatky byly sestavovány na základě výzvy v tzv. Interim Report a v termínu k 25. únoru 2020 byla ICOMOS zaslána další informace v rozsahu téměř 200 stránek a map, indikujících možné úpravy hranic.

■ Poznámky

19 Nařízení vlády 430/2017 Sb. ze dne 6. prosince 2017 o prohlášení území vybraných částí měst Františkovy Lázně, Cheb, Karlovy Vary a Mariánské Lázně a obce Valy s lázeňskou kulturní krajinou za památkové rezervace a o změně nařízení vlády č. 443/1992 Sb., o prohlášení území historického jádra města Františkovy Lázně a území pevnosti Terezín za památkové rezervace. Blíže viz Karel Kuča – Věra Kučová, Lázeňské památkové rezervace, *Zprávy památkové péče* LXXVIII, 2018, č. 2, s. 159–166.

20 Od ledna 2016 byla expertní a metodická gesce v Mezinárodní pracovní skupině převzata osobně vedoucí referátu památek s mezinárodním statutem (Ing. arch. Věra Kučová).

21 Jen nominční text má více než 1 000 stran. Je spolu s dalšími dokumenty online dostupný na adrese: <https://whc.unesco.org/en/list/1613>, vyhledáno 22. 2. 2022.

22 1613-2325-Supplementary Information-en.pdf o cca 400 stranách; dostupné online na téže adrese.

O zápisu mělo rozhodnout zasedání Výboru světového dědictví v roce 2020. Koronavirová pandemie, která svět zasáhla právě na jaře 2020, ovlivnila samozřejmě i rozsáhlou agendu světového dědictví a zasedání se nakonec mohlo uskutečnit až o rok později, v červenci 2021.²³ Mezinárodní výbor ICOMOS doporučil Výboru světového dědictví památku zapsat pod názvem *The Great Spa Towns of Europe* (nikoli *The Great Spas of Europe*, pod kterým byla nominována) a stanovil řadu podmínek, které musejí být splněny do prosince 2022. Výbor tyto závěry plně respektoval a na svém 44. zasedání v čínském Fu-čou dne 24. 7. 2021 rozhodl o zápisu.²⁴ V Karlových Varech se pak v srpnu uskutečnila oslava zápisu v rámci českých měst a v říjnu za účasti zástupců všech měst série.

Jak bylo uvedeno výše, téměř celým procesem nominace se táhl spor o její pojetí: zda akcentovat architekturu, urbanismus a krajinu, či naopak internacionalitu a nehmotné aspekty fenoménu lázeňských měst. V nominační dokumentaci se navrhovalo zapsat je podle kritérií (ii), (iii), (iv) a (vi). Výbor světového dědictví jim však nakonec přiznal pouze kritéria (ii): *svědčit o výrazné výměně vlivů po dané období nebo ve vymezené kulturní oblasti, či ve vývoji stavebnictví nebo technologie, monumentálního umění, projektování měst nebo krajinné tvorby* a (iii): *přinášet jedinečné, nebo alespoň mimořádné svědectví o kulturní tradici nebo o živé či již zaniklé civilizaci*. Nepřiznal naopak kritéria (iv): *představovat vynikající příklad určitého typu stavby nebo stavebního či technologického komplexu anebo krajiny, která je dokladem jednoho či více příznačných období v lidských dějinách*, a (vi): *být přímo nebo hmotně spojen s živými událostmi nebo tradicemi, myšlenkovými proudy, způsoby víry nebo uměleckými či literárními díly, která mají mimořádný univerzální význam*, tedy ta, kolem kterých se spor točil. V tomto kontextu lze také o to více litovat vyřazení Luhačovic, které by pravděpodobně přiznaná kritéria splnily rovněž.

Celý proces doplnění Seznamu světového dědictví o lázeňská města z České republiky vyplnil prakticky přesně 20 let, z toho úsilí zaměřené na mezinárodní sériovou nominaci polovinu.²⁵ V průběhu této doby vypadala situace často až beznadějně a celé dění provázely nečekané a někdy i nepřijemné zvraty.

Že se vše nakonec podařilo, lze považovat za zázrak, a nikoli malý. Slavná lázeňská města Evropy ukazují, že realizovat obsáhlý sériový nominační projekt 11 měst v 7 státech je neobyčejně náročné – a to po všech stránkách, včetně finanční. Potvrzuje se také, že rychlejší a v konečném důsledku úspornější může být pověřit úkolem od počátku dobře zaplacené specialisty a profesionály než se spoléhat na

výsledky práce větších kolektivů bez jasně vymezené a zejména bez koordinujícím státem vymahatelné odpovědnosti. Nelze pominout četné personální změny v kolektivech: Česká republika změnila hlavního koordinátora, ve Spolkové republice Německo došlo celkem ke třem změnám koordinace tří zapojených spolkových zemí, ve Velké Británii se zástupce státu změnil dvakrát, v Rakousku se změnil zástupce z úrovně ministerstva kultury i člen pracovní skupiny a v posledních dvou letech projektu informace o Badenu u Vídně nakonec finalizoval „pouze“ site manager, ovšem velmi erudovaný městský radní.

Na výsledném úspěchu mají tedy v různé míře zásluhy desítky osob, ať již k projektu přistupovaly v jeho průběhu, iniciovaly činnost z úrovně místních politiků, anebo celý proces absolvovaly mnoho let. Jak je to ale obvyklé u jiných projektů, největší podíl „odpracoval“ poměrně úzký počet osob. Z hlediska České republiky je podstatné i to, že se přes všechny problémy a někdy i poměrně složitá jednání dokázala zhostit své koordinační role vůči ostatním evropským státům. Není reálné zde všechny autory delších či dílčích textů a grafických příloh vyjmenovávat, protože by jistě byli někteří nespravedlivě opominuti. Je však nezbytné uvést trojici těch nejvýznamnějších „tahounů“ projektu v hlavní fázi, tedy zhruba od roku 2014, kdy měl projekt již oficiální mezinárodní povahu. Na úrovni starostenské organizoval jednání primátor Karlových Varů Ing. Petr Kulhánek, včetně osobního podílu na tématech spojených s manažerskými tématy v dokumentaci, např. z oblasti společné propagace. Z pozice českého Ministerstva kultury odvedla mnohale intenzivní práci daleko nad rámec standardních úředních úkolů Mgr. Dita Limová, vedoucí oddělení UNESCO v odboru mezinárodních vztahů. Všechna nesčetná jednání skupiny států, starostů, expertů i site managerů byla zajištěna pečlivou činností tajemníka/sekretáře projektu Paula Simonse, který s ním měl co do činnosti již od expertního hodnocení Luhačovic.

Netradičně podrobný popis procesu přípravy a projednávání této mezinárodní nominace má za cíl upozornit na složitost a rizika mezinárodních nominačních záměrů. V průběhu let vzájemného hledání optimálního územního rozsahu nominovaných území v jednotlivých městech, formy co možná podrobného popisu jejich charakteristik a nejvýznamnějších staveb a jejich stavu se původní formální komunikace aktérů nutně „překlápěla“ do vztahů skutečně partnerských a mnohde velmi přátelských. Finanční náklady zahrnovaly jak konkrétní odborné výstupy, tak náklady cestovní, množství dílčích překladových prací a v neposlední řadě i určitou reprezentaci v doplňkových akcích setkávání příslušných týmů. V průběhu projektu vzniklo

i několik drobnějších výstav, které směřovaly k informování veřejnosti a jejichž součástí byly přednášky odborníků.

Z hlediska Seznamu světového dědictví je velmi podstatné také to, že byly hodnoty světového dědictví přiznány nejen fenoménu evropských lázeňských měst a lázeňství obecně, ale také historizující architektuře 19. století, která v nich zcela převažuje. Tento úspěch může být impulzem a významnou inspirací zejména pro národní prostředí, neboť historismům 19. a prvních desetiletí 20. století se stále nedostává náležitého ocenění například ani v prioritách odborné působnosti Národního památkového ústavu.

Samozřejmě platí, že samotným zápisem na Seznam světového dědictví sice jedna důležitá etapa úspěšně skončila, ale nová a ještě důležitější, totiž udržení hodnot těchto 11 měst jako světové památky, naopak začíná. Slavná lázeňská města Evropy a jejich představitelé politici i odborní musejí prokázat, že dokážou vystupovat jako celek tvořený jednotlivými městy. Mají pro to dobré předpoklady, neboť zejména mezi představiteli měst a site managery se v průběhu nominace vytvořily početné přátelské vazby. Města si také uvědomují, že ohrožení hodnot a integrity i jediného z nich (například neadekvátní novou výstavbou) znamená ohrožení statusu světové památky celé série. Nastavená spolupráce a vzájemné informování mohou velmi dobře doplňovat existující národní mechanismy monitoringu a v neposlední řadě přispívat ke sdílení příkladů dobré praxe v jednotlivých zemích i nad rámec této sériové světové památky.

Ing. arch. KAREL KUČA
ČVUT, Fakulta stavební
karel.kuca@gmail.com

■ Poznámky

23 Nadále s velkými organizačními výzvami pro pořadající Čínu. Celému společenství členských států Výboru, personálu Centra světového dědictví, expertním organizacím a státům čekajícím na příslušná rozhodnutí přinesla hybridní forma jednání nové zkušenosti, stejně jako širokému týmu této série v sedmi státech.

24 Rozhodnutí č. 44 COM 8B.16. Blíže viz Věra Kučová, Další významná území České republiky se stala součástí světového dědictví UNESCO, *Zprávy památkové péče* LXXI, 2021, č. 2, s. 223–226. – Karel Kuča – Věra Kučová – Jindřich Horáček, Slavná lázeňská města Evropy jako světové dědictví, *Ochrana přírody* LXXVI, 2021, č. 6, s. 6–11.

25 Článek byl připraven také s využitím četných osobních poznámek Věry Kučové, která od roku 2000 (již od etapy nominace Luhačovic) celou genezi profesně s různou intenzitou organizačního i autorského zapojení absolvovala.